

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-98>

УДК 332.2/.7(477)(045)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF THE MARKET OF LAND RESOURCES OF UKRAINE

Сергеєва Дар'я Олегівна

студент,

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8353-7994>**Жалдак Ганна Петрівна**

кандидат економічних наук,

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3421-3648>**Serheyeva Darya, Zhaldak Hanna**National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Стаття присвячена розгляду особливостей функціонування ринку земельних ресурсів. Визначено актуальні питання формування земельних ресурсів, що враховують зміни у національному земельному законодавстві. Розглянуто механізми захисту ринку земельних ресурсів та наведено особливості формування взаємовідносин між власником земельної ділянки та її землекористувачем. Окреслено значимість правильного функціонування ринку землі в Україні. Здійснено аналіз структури посівних площ за розмірами сучасних підприємств відповідного сектору. Аргументовано та доведено причини повільного розвитку ринку земельних ресурсів сьогодні. Особливо в статті наведено середні ціни за 1 гектар землі в країнах Європи задля кращого розуміння ситуації на ринку України. Охарактеризовано наявність юридичної колізії та виведено основні причини даної взаємної невідповідності правових норм, що регулюють однакові суспільні відносини. У статті сформульовано причино-наслідкові зв'язки між потребою відкриття ринку землі та необхідністю захисту українського товаровиробника. Зазначено особливості найтипівшого різновиду договору, що укладався між власником землі та землекористувачем в часи мораторію, та виведено вплив чималої кількості оренд земельних ділянок на сучасну ситуацію на ринку земельних ресурсів. На основі здобутих результатів сформульовано основні напрямки вирішення необхідних питань в законодавстві у сфері покращення функціонування ринку землі в Україні.

Ключові слова: ринок земельних ресурсів, відносини між власником та землекористувачем, національні земельні реформи, земельні ділянки України, економічний розвиток земельного ринку, емфітевзис, купівля-продаж землі, сільське господарство.

Статья посвящена рассмотрению особенностей функционирования рынка земельных ресурсов. Определены актуальные вопросы формирования земельных ресурсов, учитывая изменения в национальном земельном законодательстве. Рассмотрены механизмы защиты рынка земельных ресурсов и приведены особенности формирования взаимоотношений между собственником земельного участка и ее пользователем. Обозначена значимость правильного функционирования рынка земли в Украине. Аргументированы и доказаны причины медленного развития рынка земельных ресурсов сегодня. Отдельно в статье приведены средние цены за 1 гектар земли в странах Европы для лучшего понимания ситуации на рынке Украины. Охарактеризовано наличие юридической коллизии. В статье сформулированы причинно-следственные связи между необходимостью открытия рынка земли и важностью защиты украинского товаропроизводителя. Отмечены особенности наиболее часто используемой разновидности договора, заключавшегося между собственником земли и землепользователем во времена моратория. На основе результатов сформулированы основные направления решения необходимых вопросов в законодательстве в сфере улучшения функционирования рынка земли в Украине.

Ключевые слова: рынок земельных ресурсов, отношения между собственником и землепользователем, национальные земельные реформы, земельные участки Украины, экономическое развитие земельного рынка, емфитевзис, покупка-продажа земли, сельское хозяйство.

The article is devoted to the consideration of topical issues of formation and further functioning of the modern market of land resources of Ukraine. The analysis of the problems of this topic and the formulation of conclusions are based on the latest events in the national land legislation of our state. The article outlines the importance of the proper functioning of the land market in Ukraine and presents the main benefits of implementing effective interaction between the purchase and sale of land. The text also formulates the diversity of aspects that affect the strategy of choosing the formation of the national market of land resources. The analysis of the structure of appropriated sown areas by the sizes of modern enterprises of the corresponding sector is carried out: indicators of the number of enterprises dominating in the branch and the total areas of land use, respectively, are given. The current situation with a low level of capitalization of Ukrainian producers in the case of the full opening of the land market creates a danger for the Ukrainian people in the control of the main means of production. The text identifies the main risks that need to be addressed at the legislative level. The article identifies the main mechanisms of protection of the land market and presents the existing features of the relationship between the owner of the land and its land user. The text argues and proves the reasons for the slow development of the land market today. Separately, the article presents average prices per 1 hectare of land in European countries in order to better understand the situation on the Ukrainian market. The existence of a legal conflict is characterized and the main reasons for this mutual inconsistency of legal norms governing the same social relations are derived. The article formulates causal links between the need to open the land market and the need to protect Ukrainian producers. The peculiarities of the most typical type of agreement concluded between the landowner and the land user during the moratorium are noted and the influence of a large number of land leases on the current situation on the land resources market is derived. Based on the obtained results, the main directions of solving the necessary issues in the legislation in the field of improving the functioning of the land market in Ukraine are formulated.

Keywords: land resources market, relations between owner and land user, national land reforms, land plots of Ukraine, economic development of land market, emphyteusis, land purchase and sale, agriculture.

Постановка проблеми. Сільськогосподарський сектор України щороку забезпечує надзвичайно великий внесок в економіку як нашої країни, так і світу в цілому. Станом на 2020 рік, майже 12-та частина ВВП України була створена завдяки виробництву сільськогосподарської продукції. До того ж, експорт продукції агропромислового комплексу становив 45,1% [1] від загального експорту товарів нашої держави. Поряд із цим, особливої актуальності набувають питання щодо особливостей формулювання сучасного стану ринку землі України, пошук методів та інструментів розвитку економіки шляхом забезпечення гідного функціонування сільськогосподарського комплексу за наявних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз проблематики національних господарських земель та подальше виведення особливостей функціонування ринку земельних відносин були зазначені в наукових працях О. В. Маколкіної [2], О. В. Шкурювата [3], Л. В. Паламарчук та Ю. В. Заболотного [4], В. Є. Данкевича [5]. Дані автори в своїх працях висвітлювали питання особливостей функціонування ринку земельних ресурсів переважно у правовому, соціально-політичному та організаційному аспектах. Оцінку відповідності стану законодавства розвитку сільськогосподарської галузі було проведено такими вітчизняними вченими як: О. І. Фурдичко [6], Л. Ю. Кочеригін [7], А. В. Мовчанюк [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В статті розкрито й

актуалізовано економічний аспект особливостей функціонування ринку земельних ресурсів, визначено питання захисту українського виробника в умовах впроваджених реформ даної галузі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз особливостей функціонування поточного стану ринку землі України.

Вклад основного матеріалу дослідження. Ринок – економічна система, в рамках якої відбувається узгодження та реалізація економічних інтересів між економічними суб'єктами в процесі обміну на засадах функціонування механізму ринкових цін. Ринок землі – сукупність відносин з приводу набуття або ж відчуження земельних ресурсів. Значення ринку землі для нашої країни важко переоцінити. Приналежність України до аграрних країни можливо визначити відомими економічними параметрами: частками в структурі ВВП, інвестиціях, експорту продукції, зайнятості населення. «За підсумками минулого року, – зазначає Павло Коваль, – найбільша частка в структурі українського експорту – майже 45% – належить аграрній продукції. Десять 29% валютних надходжень дало сільське господарство. У галузі створено приблизно 12% ВВП. А якщо брати з харчовою промисловістю, то будемо наближатися до 20% ВВП» [9].

Забезпечення гідного функціонування ринку земельних ресурсів України – новий виток розвитку сільськогосподарської сфери

економічних відносин. Правильний й впорядкований механізм функціонування ринку національних земельних ресурсів є особливо актуальним для нашої країни. Впровадження Земельного Закону 01.07.2021, ідеєю якого стало поступове скасування чинної заборони на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення приватної власності – сучасний крок у сфері земельних відносин та найкраща можливість, яку сьогодні може зробити уряд, задля пришвидшення економічного розвитку нашої країни. Правильне впровадження земельних реформ матиме низку позитивних економічних наслідків: сприятиме зростанню продуктивності роботи сільськогосподарського сектору та призведе до збільшення обсягів виробництва й підвищення показників валового внутрішнього продукту. Забезпечення якісного впровадження та сталого подальшого функціонування ринку земельних ресурсів на території України, на нашу думку, стане можливим у випадку врахування наступних вимог:

– Систематичного здійснення аналізу світової практики функціонування земельного ринку. Україна – молодий гравець на ринку земельних ресурсів. Надбання світової практики можуть стати ключовими у формуванні власних земельних реформ та переосмисленні українського законодавства. До прикладу, в Нідерландах, втручання держави в ринок землі є мінімальним, окрім цього, будь-яка фізична або юридична особа має змогу бути учасником земельних операцій з купівлі-продажу даного ресурсу. Мінімальний термін оренди – 6 років. Попередні орендарі мають перевагу при продовженні наймання землі. Загальний податок на продаж землі, який повинен заплатити покупець, – 6%. Покупець звільняється від податку, якщо продовжує використовувати землю за призначенням протягом 10 років [10];

– Врахування досить слабкого економічного рівня розвитку нашої країни. У разі неадекватного осмислення сучасного стану економіки України, національний ринок може стати причиною втрат наявних особливостей та потенційних можливостей земельних ресурсів, що у свою чергу зумовить значне сповільнення розвитку АПК країни, зменшення експорту товарів сільськогосподарського походження;

– Приділення більшої уваги малим та середнім за розміром підприємствам. Найбільш економічно правильний варіант функціонування ринку землі полягає у приналежності земельних ділянок тим особам, що є

їхніми користувачами. Станом на 2020 рік, саме малі та середні за розмірами підприємства (рис. 1) загалом використовують найбільші частки земельних ресурсів. Характерною особливістю для таких підприємств є низький рівень конкурентоспроможності у «битві капіталів» з національними великими підприємствами і, тим більш, із зацікавленими закордонними компаніями. У результаті, з однієї сторони, запровадження ринку землі може забезпечити притік іноземного капіталу, з протилежної – відсутність чітко сформованого середнього класу в Україні стане загрозою для національних інтересів в конкурентній боротьбі з іноземними клієнтами.

Варто зазначити: окрім особливостей формування національних земельних реформ, що спиратимуться на співставлення надбань світового досвіду, наявних можливостей національної економіки та вже сформованої ситуації на ринку землі в Україні, актуальним питанням постає необхідність прорахування хибного перебігу реформ, які набувають чинності. Найбільш правильний та економічно вигідний для України розвиток ринку земельних ресурсів – першочерговий захист національних інтересів. На нашу думку, питання актуалізації потреб держави вирішується передбаченням особливих аспектів захисту національних виробників, які спрямовані на:

1. Розроблення комплексу заходів, що сприяють антимонополізації сільськогосподарського сектору, оскільки концентрація влади «в одних руках» стане загрозою для інтересів держави та суспільства;

2. Отримання дозволу на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення для фізичних осіб на перших етапах закону. Це сприятиме поступовому зародженню ринку земельних ресурсів (аналогічний дозвіл для юридичних осіб, які й володіють більшими обсягами капіталу, став би перепорою для подальшого розвитку ринку землі);

3. Забезпечення дозволом на відчуження земельних ділянок осіб-резидентами України на перших етапах функціонування ринку землі (такий аспект захисту сприятиме першочерговому забезпеченню інтересів держави та українського народу);

4. Встановлення особливих умов укладення акту купівлі-продажу земельних ділянок: формулювання та деталізація процедури відчуження сільськогосподарських угідь – можливість для ефективного стимулювання виходу з тіньової економіки.

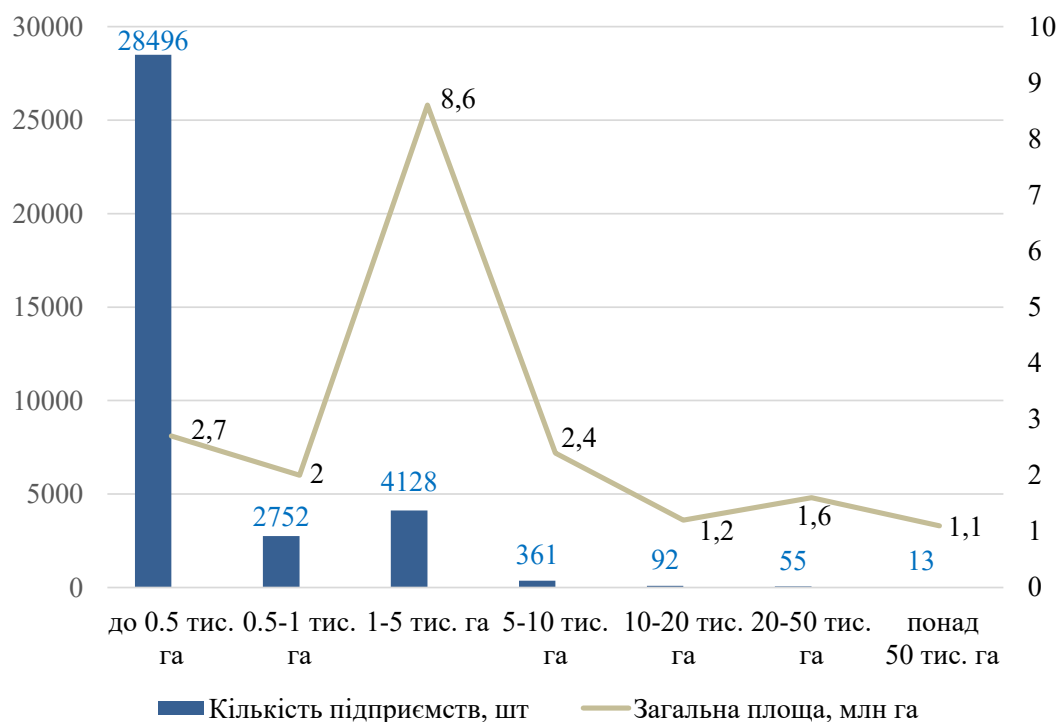

Рис. 1. Посівні площі за розміром підприємств станом на 2020 рік

Джерело: [11, с. 9]

Проаналізувавши особливості Закону, що набув чинності 01.07.2021 року, можемо простежити врахування всіх найважливіших аспектів захисту українського ринку. Дозвіл на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення тільки для фізичних осіб-резидентів України з обов'язковим підтвердженням походження грошей та можливістю придбання ділянки площею, яка не перебільшує 100 гектарів «в одні руки», повністю відповідає головним вимогам поступового відкриття національного ринку земельних ресурсів.

Щодо сучасного стану функціонування ринку землі в Україні варто зазначити: реформа першого липня 2021 року не призвела до шаленого збільшення кількості земельних операцій. Динаміка актів купівлі-продажу хоч і мала позитивний ефект: станом на перше листопада 2021 кількість земельних операцій збільшилася в 230 разів, порівнюючи з датою впровадження реформи (01.02.2021 – 163 земельні операції; 01.11.2021 – 37 967) [11, с. 9], однак суттєво не вплинула на структуру відчужених земельних ділянок. У результаті, після проведення чималої кількості земельних операцій, було відчужено лише близько 93 949 тисяч гектарів – неймовірно малий відсоток порівняно до загальної площі сільськогосподарських угідь, що складають

близько 41,4 млн га [12]. Причин відсутності стрімкого піднесення функціонування ринку землі в Україні є декілька.

Перша та найбільш вагома причина повільного відчуження – неспішність власників земельних ділянок у продажі наявних територій. Пояснюється подібна неквапливість ціною за 1 гектар землі, що встановлена на українському ринку. До прикладу, за даними Євростату (табл. 1), в країнах Європи вартість 1 гектару землі починається від 3 164 € (Естонія) та доходить до 133 863 € (Канари, Іспанія).

Натомість, середня ціна за 1 гектар землі в Україні варіюється від 1 200 \$ до 2 500 \$ [14], залежно від регіону. Чимала кількість власників земельних ділянок, не бажаючи «продешевити», не готові сьогодні укладати акти купівлі-продажу, оскільки очікують на підвищення цін у майбутньому. Нині ідеальної рівноваги між попитом та пропозицією немає, а станом на червень 2021 року, лише 5-10% [15] власників були готові продавати власні паї за такими умовами.

Друга причина повільного розвитку ринку землі на даний період часу – наявність «слабкого місця» у впровадженій земельній реформі. Природа такої «прогалини» пов'язана зі сформованою практикою та прийнятою процедурою купівлі-продажу земель-

Таблиця 1

Ціна 1 га в країнах ЄС

Країна ЄС (регіон)	Вартість 1 га землі, €	Країна ЄС	Вартість 1 га землі, €
Іспанія (Канари)	133 863	Греція	12 750
Нідерланди	70 320	Польща	10 318
Швейцарія	63 512	Швеція	8 845
Греція	55 015	Фінляндія	8 300
Італія	42 569	Чехія	7 572
Бельгія	38 396	Франція	6 020
Люксембург	35 110	Болгарія	5 011
Австрія	34 568	Румунія	4 904
Німеччина	30 289	Угорщина	4 632
Ірландія	27 457	Литва	3 890
Словенія	18 460	Латвія	3 856
Шотландія	18 210	Словаччина	3 432
Іспанія	13 023	Хорватія	3 285
		Естонія	3 174

Джерело: [13]

них ресурсів. Відповідно до першого аспекту: земельні ділянки орендують переважно юридичні особи. Головним чином це пов'язано з великими обсягами капіталу, якими володіють, саме ю. о. А прийнята процедура купівлі-продажу земельних ресурсів пояснюється другим пунктом 130 статті Земельного кодексу

України, за яким: орендар земельної ділянки має переважне право купівлі землі, що орендується (звісно ж після врахування першого пункту, в якому мова йде про переважне право купівлі для особи, що має спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення, якщо відпо-

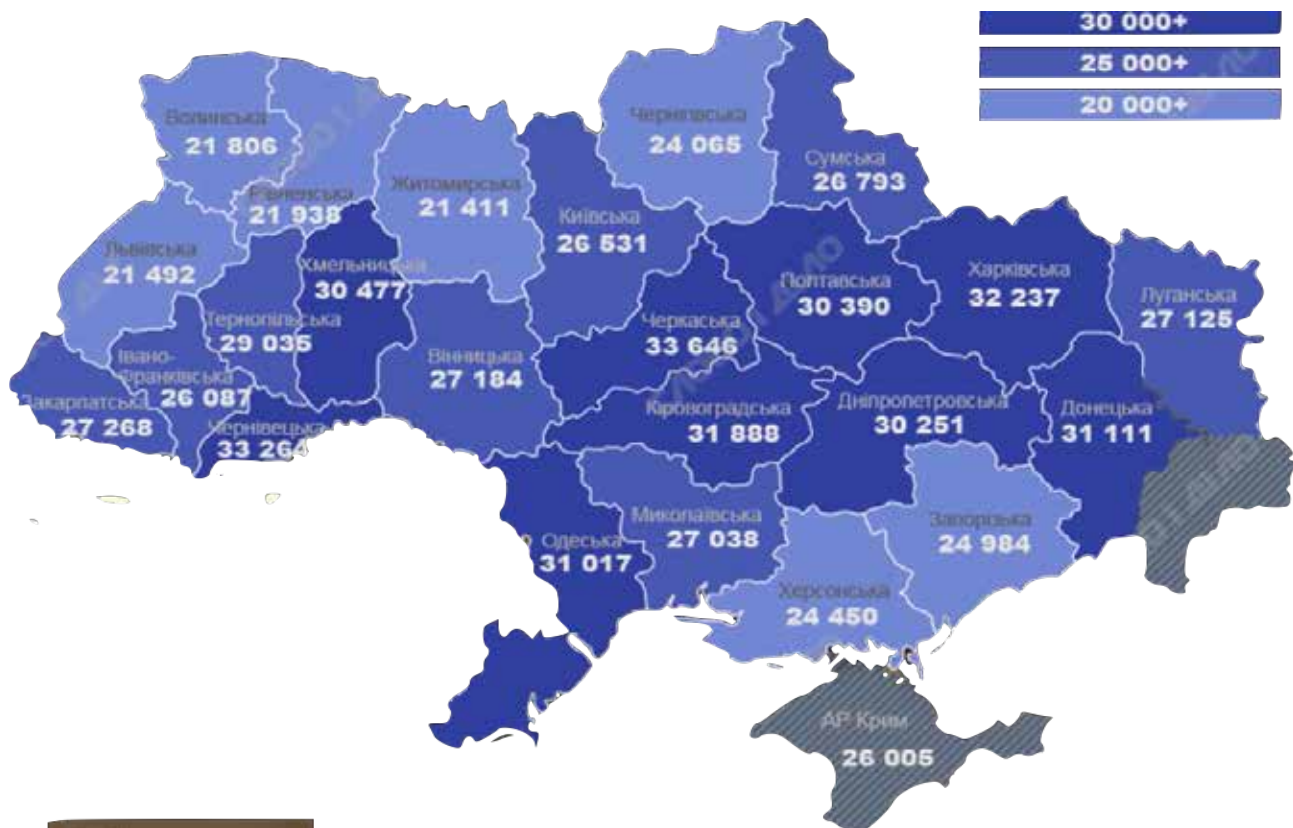

Рис. 2. Нормативно-грошова оцінка вартості землі в Україні за областями

Джерело: [14]

відно до інформації, отриманої з Державного земельного кадастру, така земельна ділянка знаходиться в межах ділянки надр, наданої такій особі у користування) [16, с. 130]. У тому випадку, якщо орендар земельної ділянки не має змогу придбати дану територію, вона може в окремому порядку передати власне право першочергової купівлі такої земельної ділянки іншій особі чи відмовитися від даного переважного права. У результаті наявна юридична колізія: з одного боку саме юридичні особи – це найчастіші орендарі земельних ділянок сьогодні, які не бажають відмовлятися від територій, на яких впроваджують власну діяльність, з іншого – станом на 2021 рік юридичні особи ще не мають можливості укласти акти купівлі-продажу даного ресурсу.

Третя причина повільного розвитку ринку земельних ресурсів сьогодні – емфітевзис. Емфітевзис – альтернатива договору купівлі; різновид договору, що укладається між власником земельної ділянки та землекористувачем, відповідно до якого власник передає право володіння та право користування землею сільськогосподарського призначення на довгостроковий період. На сьогодні конкретних правил для укладення емфітевзису в Законодавстві України не затверджено (єдина особливість, що стосується укладання такого договору, пов'язана з обмеженням користування сільськогосподарськими угіддями на строк не менше 7 і не більше 50 років) [17, с. 1]. Немає й чинного спеціального органу, що регулював би взаємовідносини, які формуються на основі емфітевзису. У результаті, власник та землекористувач самостійно формують умови укладання емфітевзису, причому, самостійно вирішують і порядок сплати: оплата земельної ділянки може відбуватися як частинами, так і одноразовим грошовим

внеском. Як можна зрозуміти, де-факто договір емфітевзису, у певному розумінні, схожий на акт купівлі-продажу, відмінним є обмеження терміну користування.

У результаті, на сьогодні чимала кількість земель сільськогосподарського призначення вже «продана». За даними Міністерства юстиції України, в період мораторію кількість зареєстрованих договорів емфітевзису істотно зростала (рис. 3). Отже, навіть якщо власник земельних ресурсів має намір продати власну ділянку, такої можливості зараз немає, адже, ймовірно, договір вже укладено.

Висновки. На шляху формування власного ринку земельних ресурсів, Україна стикається і продовжить стикатися з чималою кількістю складнощів та перешкод. Однак встановлення гідного функціонування ринку землі сьогодні забезпечить примноження позитивних наслідків та мінімізацію негативного впливу на економіку нашої країни в майбутньому. Для забезпечення ефективного функціонування земельного ринку України варто звернути увагу на наступні аспекти: 1) необхідно застосовувати надбаня світової практики в питанні функціонування ринку земельних ресурсів; 2) слід враховувати національний економічний потенціал; 3) варто приділяти більше уваги справедливому розподілу земельних ресурсів між підприємствами. Окрім цього, правильне й довгострокове функціонування ринку земельних ресурсів України стане можливим за умов передбачення аспектів захисту національного виробника.

Щодо тенденцій розвитку земельного ринку нашої країни, перш за все, слід модернізувати законодавче підґрунтя. Чітко окреслені акти законодавства України, що відповідатимуть інтересам суспільства та держави в цілому, забез-

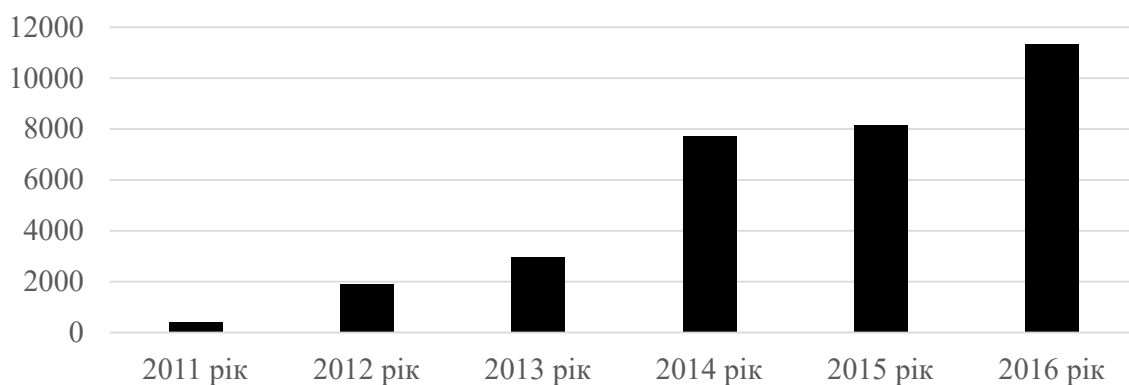

Рис. 3. Кількість зареєстрованих договорів емфітевзису

Джерело: [18]

печатать правильну поступову реалізацію засад функціонування ринку земельних ресурсів. За допомогою якісного формулювання законів, нормативних актів, нормативно-правових документів, та умов договору між власником та землекористувачем можливо попередити монополізацію даної сфери економіки й захистити українського виробника. Окрім цього, на наш погляд, важливим кроком є проведення окремих робіт з поширення інформації про розвиток даної сфери. Дані роз'яснювальні роботи забезпечать розуміння

важливості створення ефективного ринку землі в Україні та сприятимуть додержанню вимог законодавства. Це надасть поштовх до збільшення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, покращення матеріально-технічних умов підприємств даної сфери, розширення переліку банківських послуг, забезпечення більшої прозорості неофіційних земельних операцій та посилення конкурентоспроможності країни на світовій арені, що є важливими кроками на шляху до національного економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інфографіка щодо загальних підсумків експорту товарів і послуг в Україні у 2020 році. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportulnfografika-eksport>
2. Маколкина О. В. Проблеми та перспективи розвитку земельних відносин в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 34–41.
3. Шкурпат О. В. Суперечності земельних відносин у контексті державного управління. *Державне управління*. 2012. № 174. С. 133–139.
4. Парамарчук Л. В., Заболотний Ю. В. Некоторые аспекты развития рынка земель сельскохозяйственного назначения. *Наука и экономика*. 2013. № 1. С. 132–135.
5. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М., Шегада О. В. Вплив глобалізації економіки на формування земельних відносин у сільському господарстві. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 40.
6. Фурдичко О. І. Державне лісівництво й земельна реформа в Україні: стан і проблеми реформування та розвитку лісгосподарського виробництва. *Агросвіт*. 2021. № 5–6. С. 24–33.
7. Іванюк М. М., Кочеригін Л. Ю. Ринок землі в Україні. Вплив земельної реформи на розвиток державного управління, його тенденції та перспективи. Біла Церква : БНАУ, 2021.
8. Мовчанюк А. В. Концептуальні основи розвитку малого та середнього агробізнесу в умовах реалізації земельної реформи. 2021. Біла Церква : БНАУ, 2021.
9. Ми справді велика аграрна держава – Павло Коваль. URL: <http://agroconf.org/content/mi-spravdi-velika-agrarna-derzhava-pavlo-koval>
10. Як працює ринок землі в Німеччині, Франції, Нідерландах. URL: <https://landlord.ua/news/iak-pratsiuiie-rynok-zemli-v-nimechchyni-frantsii-niderlandakh/>
11. Інфографічний довідник: Агробізнес України – Випуск з нагоди 30-річчя Незалежності України. URL: https://agribusinessinukraine.com/get_file/id/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021.pdf
12. Земельний довідник України 2020 – база даних про земельний фонд країни. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelnyy-fond-krayini>
13. BrokLand: вартість землі в різних країнах світу. URL: <https://brok.land/news-detail/skilki-koshtuye-zemlya-v-riznih-krayinah-svitu/>
14. Скільки коштує сільськогосподарська земля в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/25/infografika/ekonomika/skilky-koshtuye-silskohospodarska-zemlya-ukrayini>
15. Ціна на землю: що очікувати з 1 липня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/28/675386/>
16. Верховна Рада України : Законодавство України. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
17. Аграрний союз України: Різниця між договором емфітевзису та договором оренди. URL: <http://www.aui.org.ua/uk/publications/web/914/>
18. Фабіянська В. Ю. Використання земель на умовах емфітевзису: правовий та обліковий аспекти. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 3. С. 103–114.

REFERENCES:

1. Problemy ta perspektvyv rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini [Infographics on the overall results of exports of goods and services in Ukraine in 2020]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportulnfografika-eksport>

2. Makolkina O. V. (2017) Problemy ta perspektyvy rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini [Problems and prospects for the development of land relations in Ukraine]. *Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 2, pp. 34–41.
3. Shkuropat O. V. (2012) Superechnosti zemelnykh vidnosyn u konteksti derzhavnogo upravlinnia [Contradictions of land relations in the context of public administration]. *Derzhavne upravlinnia*, no. 174, pp. 133–149.
4. Paramarchuk L. V., Zabolotny Y. V. (2013) Nekotorye aspekty razvitiya rynku zemel selskokhoziaistvennogo naznacheniya [Some aspects of the development of the market of agricultural lands]. *Nauka i ekonomika*, no. 1, pp. 132–135.
5. Dankevich V. E., Dankevich E.M. Shegeda O.V. (2019) Vplyv hlobalizatsii ekonomiky na formuvannia zemelnykh vidnosyn u silskomu hospodarstvi [Influence of globalization of economy on formation of land relations in agriculture]. *Problemy ekonomiky*, no. 2, p. 40.
6. Furdychko O. I. (2021) Derzhavne lisivnytstvo y zemelna reforma v Ukraini: stan i problemy reformuvannia ta rozvytku lisohospodarskoho vyrobnytstva [State forestry and land reform in Ukraine: the state and problems of reforming and development of forestry production]. *Agrosvit*, no. 5–6, pp. 24–33.
7. Ivanyuk M. M., Kocherygin L. Y. (2021) Rynok zemli v Ukraini. Vplyv zemelnoi reformy na rozvytok derzhavnogo upravlinnia, yoho tendentsii ta perspektyvy. Land market in Ukraine [The impact of land reform on the development of public administration, its trends and prospects]. Bila Tserkva: BNAU. (in Ukrainian)
8. Movchanyuk A. V. (2021) Kontseptualni osnovy rozvytku maloho ta serednogo ahrobiznesu v umovakh realizatsii zemelnoi reformy [Conceptual foundations of small and medium agribusiness development in the implementation of land reform]. Bila Tserkva: BNAU. (in Ukrainian)
9. My spravdi velyka ahrarna derzhava – Pavlo Koval [We are a truly great agrarian state – Pavlo Koval]. Available at: <http://agroconf.org/content/mi-spravdi-velika-ahrarna-derzhava-pavlo-koval>
10. Iak pratsiuie rynek zemli v Nimechchyny, Frantsii, Niderlandakh [How the land market works in Germany, France, the Netherlands]. Available at: <https://landlord.ua/news/iak-pratsiuie-rynek-zemli-v-nimechchyni-frantsii-niderlandakh/>
11. Infografichni dovidnyk: Ahrobiznes Ukrainy – Vypusk z nahody 30-richchia Nezalezhnosti Ukrainy [Infographic guide: Agribusiness of Ukraine – Issue on the occasion of the 30th anniversary of Independence of Ukraine]. Available at: https://agribusinessinukraine.com/get_file/id/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021.pdf
12. Zemelnyi dovidnyk Ukrainy 2020 – baza danykh pro zemelnyi fond krainy [Land Directory of Ukraine 2020 – a database of the country's land fund]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelniiy-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelniiy-fond-krayini>
13. BrokLand: vartist zemli v riznykh krainakh svitu [BrokLand: the cost of land in different countries]. Available at: <https://brok.land/news-detail/skilki-koshtuye-zemlya-v-riznih-krayinah-svitu/>
14. Skilky koshtuie silskohospodarska zemlia v Ukraini [How much is agricultural land in Ukraine]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/25/infografika/ekonomika/skilky-koshtuye-silskohospodarska-zemlya-ukrayini>
15. Tsina na zemliu: shcho ochikuvaty z 1 lypnia [The price of land: what to expect from July 1]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/28/675386/>